

02. Yazınsal Çeviride Yapay Zekâ Etiği: Madame Bovary Örneğinde İnsan ve Yapay Zekâ Çevirilerinin Karşılaştırmalı İncelenmesi ¹

Hilal YEŞİLBAŞ ²

APA: Yeşilbaş, H. (2026). Yazınsal Çeviride Yapay Zekâ Etiği: Madame Bovary Örneğinde İnsan ve Yapay Zekâ Çevirilerinin Karşılaştırmalı İncelenmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (54), 23-38. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.22287099>

Öz

Bu çalışma, yapay zekânın (YZ) çeviri alanındaki etkisini, yapay zekâ etiği ilkeleri ekseninde yazınsal çeviriler üzerinden analiz etmeyi amaçlamaktadır. Son yıllarda yapay zekâ destekli çeviri sistemlerinin hızla gelişmesiyle birlikte, bu sistemlerin yalnızca teknik başarıları değil, etik ve estetik açıdan ortaya koyduğu performans da tartışılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte, literatürde yapay zekâ etiği çerçevesinde gerçekleştirilen çeviri karşılaştırmalarının, özellikle edebî metinler bağlamında hâlen sınırlı olduğu görülmektedir. Bu çalışma, söz konusu boşluğu doldurmayı ve yapay zekâ destekli çeviri araçlarını çeviri etiği açısından değerlendirmeyi hedeflemektedir. Araştırma kapsamında genel yapay zekâ etiği ilkeleri temel alınmış; yazınsal çevirinin niteliğini belirleyen Doğruluk ve Kalite, Kültürel Duyarlılık ile Dilsel ve Terimsel Duyarlılık ilkeleri değerlendirme ölçütü olarak benimsenmiştir. Bu tercih, edebî çeviride anlamın doğru aktarılması, kültürel öğelerin bağlama uygun biçimde yeniden üretilmesi ve metnin biçimsel ve estetik özelliklerinin korunmasının çeviri kalitesini belirleyen temel unsurlar olmasından kaynaklanmaktadır. Çalışmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş ve karşılaştırmalı metin çözümlemesi yöntemi kullanılmıştır. İnceleme materyali olarak Gustave Flaubert'in Madame Bovary adlı eserinin Fransızca özgün metni, Türkçe insan çevirileri ile yapay zekâ (ChatGPT-4 Plus) tarafından üretilen çeviriler karşılaştırılmıştır. Kültürel öğeler, metaforlar ve üslup özellikleri bakımından seçilen örnekler, belirlenen etik ilkeler doğrultusunda incelenmiştir. Araştırma bulguları, yapay zekâ çevirilerinin kaynak metnin temel anlamını büyük ölçüde koruyabildiğini; ancak kültürel aktarım, estetik söylem, metaforların yeniden üretimi ve yazarın üslubunun korunması gibi yazınsal çevirinin temel unsurlarında insan çevirilerinin gerisinde kaldığını göstermektedir. Bu doğrultuda çalışma, YZ'nin yazınsal çeviride önemli bir yardımcı araç olduğunu, ancak kültürel ve estetik değerlendirme gerektiren süreçlerde insan çevirmenin yorumlayıcı ve yaratıcı rolünün hâlen vazgeçilmez olduğunu ortaya koymaktadır.

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Bu çalışma Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Mütercim-Tercümanlık (Fransızca) Ana Bilim Dalında hazırlanan "Yapay Zekâ Etiği Çerçevesinde İnsan ve Yapay Zekâ Çevirilerinin Karşılaştırılması: Yazınsal Çeviri Örneği" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: % 8

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 27.07.2026-**Kabul Tarihi:** 02.09.2026-**Yayın Tarihi:** 03.09.2026; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.22287099>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körlük

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Uzman Fransızca Öğretmeni (MEB), Kırıkkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Mütercim Tercümanlık (Fransızca Bölümü) / Master's Student, Expert French Teacher (MEB), Kırıkkale University, Faculty of Human and Social Sciences, Department of Translation and Interpreting (French) (Ankara, Türkiye), **e-posta:** hilalyesilbas@gmail.com **ORCID ID:** <https://orcid.org/0009-0001-7056-5694> **ROR ID:** <https://ror.org/01zhwwf82>

Anahtar kelimeler: Yapay Zekâ Çeviri Etiği, Yazınsal Çeviri, İnsan çevirisi, İnsan Merkezlilik

AI Ethics in Literary Translation: A Comparative Analysis of Human and AI Translations through the Example of Madame Bovary ³

Abstract

This study analyzes the impact of artificial intelligence (AI) on translation through the lens of AI ethics, focusing on literary translation. With the rapid advancement of AI-assisted translation systems, discussions have expanded beyond technical performance to include ethical and aesthetic implications. However, comparative studies examining literary translation within the framework of AI ethics remain limited. This study addresses this gap by evaluating AI-assisted translation tools from the perspective of translation ethics. The research adopts general AI ethics principles while using Accuracy and Quality, Cultural Sensitivity, and Linguistic and Terminological Sensitivity as the main evaluation criteria. These dimensions were selected because the accurate transfer of meaning, the appropriate rendering of cultural elements, and the preservation of stylistic and aesthetic features are essential indicators of literary translation quality. The study employs a qualitative research design and comparative textual analysis. The corpus consists of the original French text of Gustave Flaubert's *Madame Bovary*, its Turkish human translations, and translations generated by ChatGPT-4 Plus. Selected examples containing cultural references, metaphors, and stylistic features were analyzed according to the established ethical criteria. The findings indicate that AI-generated translations generally preserve the core meaning of the source text. However, they remain less successful than human translations in conveying cultural references, aesthetic expression, metaphorical meaning, and the author's stylistic voice. The study concludes that although AI is a valuable support tool for literary translation, the interpretive and creative role of the human translator remains indispensable in tasks requiring cultural and aesthetic judgment.

Keywords: AI Translation Ethics, Literary Translation, Human Translation, Human-Centeredness

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography. This study is derived from the master's thesis entitled "Comparison of Human and Artificial Intelligence Translations within the Framework of Artificial Intelligence Ethics: A Literary Translation Example" prepared at the Department of Translation and Interpreting (French) at the Institute of Social Sciences, Kırıkkale University.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Turnitin /Ithenticate, Rate: 8 %

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 27.07.2026-**Acceptance Date:** 02.09.2026-**Publication**

Date: 03.09.2026; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.22287099>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

1. Giriş

Dil, insanın dünyayı anlamlandırdığı sonsuz bir evrendir (Tok, 2020). İletişim amaç, dil ise bu amaca giden yolda bir araçtır. Günümüzde yapay zekâ, çeviri sürecinin hızını ve niteliğini değiştirerek bu alana etkin bir giriş yapmıştır. Ancak yazınsal çeviri, yalnızca anlamın değil, üslup ve kültürel kodların da aktarımını gerektirdiği için yapay zekânın sınırlarını zorlayan bir alandır. Günümüzde GPT-4 gibi büyük dil modellerinin mobil cihazlar aracılığıyla herkes için kolay erişilebilir ve "hepsi bir arada" bir çözüm sunması, yazınsal çeviri gibi estetik uzmanlık gerektiren alanlarda bile kontrolsüz bir kullanım riskini beraberinde getirmektedir.

Bu makale, çeviriyi bir "sanat" olarak tanımlayan yaklaşımlar doğrultusunda, YZ çevirilerini etik bir süzgeçten geçirmektedir. Yazınsal çeviride yapay zekâ etiği üzerine yapılan çalışmaların niceliksel azlığı, bu alanda kuramsal bir boşluk yaratmaktadır. Bu çalışma, söz konusu boşluğu Gustave Flaubert'in *Madame Bovary* adlı eseri üzerinden, yapay zekâ etiği ilkeleri çerçevesinde karşılaştırmalı bir analizle doldurmayı hedeflemektedir. Çalışma kapsamında, yapay zekâ tarafından üretilen çevirilerin etik sınırlılıkları ve insan müdahalesinin gerekliliği somut metin çözümlmeleri üzerinden temellendirilecektir.

2. Amaç ve Kapsam

Gustave Flaubert'in *Madame Bovary* adlı eseri, dünya edebiyatında realizmin zirvesi olmasının yanı sıra, bu çalışmada kültürel aktarımın ve teknolojik kırılmanın sınırdığı bir laboratuvar olarak ele alınmaktadır. Eserin Türk edebiyatındaki *Aşk-ı Memnu* gibi eserlerle tematik akrabalığı, onu yerleştirme stratejileri açısından benzersiz kılmaktadır.

Çalışmanın özgünlüğü; Nurullah Ataç ve Sabri Esat Siyavuşgil'in ortak çevirisindeki (İÇ-1) özleştirmeci yaklaşım ve üslupçu titizlik ile Tahsin Yücel'in (İÇ-2) modern, metin odaklı çeviri anlayışı gibi iki köklü çeviri ekolünü, ilk kez yapay zekâ çeviri etiği çerçevesinde bir karşılaştırmaya tabi tutmasıdır. Çalışma kapsamında ele alınan ChatGPT-4 Plus (YZÇ), çeviriyi matematiksel bir problemten ziyade dilsel bir inşa süreci olarak ele alan güncel yapay zekâ paradigmasını temsil etmektedir. Bu iki farklı insan çevirisi ekolünün, yapay zekânın algoritmik ve istatistiksel çıktıları ile kıyaslanması; çevirmenlik ediminin statik bir yapıdan dinamik bir dönüşüme evrildiğini göstermektedir. Ancak yapay zekâ, sunduğu olanaklarla çeviri sürecine katkı sağlasa da, edebi metinlerdeki anlam ve estetiği bütünüyle ikame edecek bir olgunluğa henüz ulaşmamıştır. Bu çalışma, dijitalleşen çeviri evreninde yazınsal metinlerin yeniden üretiminde, insanın yorumlayıcı ve karar verici rolünün henüz vazgeçilmezliğini vurgulayarak literatürdeki boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.

3. Araştırma Soruları

Bu çalışma aşağıdaki temel sorulara yanıt aramaktadır:

1. YZ'nin sunduğu algoritmik donanım, edebi metne ruh kazandıran insan dokunuşunun estetiğini ve duygusunu ikame edebilir mi?
2. Yapay zekâ, yazınsal çeviride belirlenen 3 temel etik ilkeye ne ölçüde uyum sağlamaktadır?

4. Kuramsal Çerçeve

4.1. Çeviri ve Teknoloji: Tarihsel Süreç

Çeviri tarihi, insanlık ve dilin varoluşuyla eş zamanlı olarak sınır bölgelerindeki ticari, kültürel ve diplomatik ihtiyaçlardan doğmuştur. Çeviri olgusunun kavramsal arka planında, farklı dillerin ortaya çıkışını simgeleyen Babil Kulesi efsanesi gibi kültürel anlatılar önemli bir yer tutmaktadır (Abdal, 2021). Sistemli çeviri düşüncesinin temelleri ise Antik Roma döneminde atılmış; özellikle Çiçero (MÖ 106–43), çeviriyi sözcüğü sözcüğüne aktarma anlayışından uzaklaştırarak belirli ilke ve amaçlara dayalı bir etkinlik olarak ele almıştır. Yüzyıllar boyunca farklı yaklaşımlarla gelişen çeviri çalışmaları, 20. yüzyılda elektronik hesaplama teknolojilerindeki ilerlemeler sayesinde makine çevirisinin ortaya çıkmasıyla yeni bir boyut kazanmıştır. Bu alandaki ilk önemli dönüm noktalarından biri olan 1966 ALPAC Raporu, makine çevirisinin insan çevirmenin yerini tamamen alamayacağını ortaya koymuş ve araştırmaların yönünü yeniden şekillendirmiştir. Günümüzde ise yapay zekâ destekli çeviri teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte çeviri süreci, insan çevirmenin editörlük, son okuma ve kalite denetimi gibi görevleri üstlendiği yeni bir aşamaya evrilmiştir.

Çeviri tarihi, tarih biliminin temel ilkeleri doğrultusunda farklı dönemlere ayrılarak incelenebilir. Bu doğrultuda çeviri tarihine ilişkin kapsamlı çalışmalar ortaya koyan Hilmi Ziya Ülken (1935), Georges Mounin (1963), Jean Delisle ve Judith Woodsworth (1995), Taceddin Kayaoğlu (1998) ile Sakine Eruz (2003), çevirinin tarihsel gelişimini farklı dönemler ve kuramsal yaklaşımlar çerçevesinde ele alarak alan yazınına önemli katkılar sunmuşlardır. Tarih boyunca çeviri, özellikle sadakat (fidélité) ve çevrilebilirlik (traduisibilité) ekseninde şekillenen tartışmaların odağında yer almış; Çiçero'dan Erasmus'a, oradan Georges Mounin'e ve Yorumlayıcı Çeviri Kuramı'nın temsilcileri Danica Seleskovitch ile Marianne Lederer'e uzanan geniş bir düşünsel birikim oluşturmuştur. Gürçağlar'ın (2023) da vurguladığı üzere, çeviri kendi tarihsel ve kültürel bağlamından bağımsız değerlendirilemez; çeviri anlayışları ve yöntemleri, içinde bulundukları dönemin toplumsal, kültürel ve düşünsel ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmiştir.

Başlangıçta "asıl metne sadakat" ile "serbest çeviri" ikilemi etrafında şekillenen çeviri kuramları, zamanla çevirinin işlevini ve erek odaklılığını merkeze almıştır. Hans J. Vermeer'in Skopos Kuramı çeviriyi erek metnin amacına göre konumlandırırken, (Vermeer, 1989). Eugene Nida'nın "dinamik eşdeğerlik" yaklaşımı, çevirinin alımlama boyutuna odaklanmıştır. (1964). Faruk Yücel'in (2020) belirttiği üzere, çeviri tek taraflı bir süreç değil, çok boyutlu bir etkileşimdir. İnsan merkezli bu tarihsel gelişim, çeviri sürecini standartlaştırma ve hızlandırma arayışlarını beraberinde getirerek makine çevirisinin teknik temellerini hazırlamıştır.

Tarihsel süreçte çeviri eylemi, insan çevirmenin bilişsel kapasitesi ve kültürel birikimiyle sınırlı bir sanat olarak görülmüştür. Ancak çeviri sürecini standartlaştırma, hızlandırma ve sistematik hâle getirme arayışı, tarihsel süreç boyunca çevirmenin kendi sınırlarını aşan teknolojik arayışları da beraberinde getirmiştir. Özellikle 20. yüzyılın ortalarında elektronik hesaplama teknolojilerinin yükselişiyle birlikte, çeviri süreci yalnızca dilsel bir aktarım değil, aynı zamanda matematiksel ve algoritmik bir problem olarak yeniden tanımlanmıştır (Arusoğlu, 2025). Bu süreçte Tok (2020), 'bilgisayar destekli çeviri' (BDÇ) sistemlerinin çeviri sürecini daha sistemli ve tutarlı hâle getirdiğini vurgularken, teknolojik gelişmelerin bu alandaki ağırlığı da giderek artmıştır. Öte yandan Sığırcı (2022), çevirinin özünde sanatsal bir edim olduğunu ve çevirmenliğin sadece teknik bilgiyle değil, estetik bir donanımınla mümkün olabileceğini savunarak teknolojinin bu sanatsal boyutu karşısındaki sınırlarını çizer. Özcan'ın (2020)

da belirttiği gibi, "Yazın çevirisi, makine çevirisini zorlayan bir alandır. Yazınsal metinlerin insan çevirisiyle yapılmasında bile çeşitli zorluklar yaşanırken, bu metinlerin makine çevirisi uygulamalarıyla yapılmasının anlamsal aksaklıklara yol açması kaçınılmaz bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır" (s. 151). Dolayısıyla, çevirinin tarihsel serüveni, bugün yapay zekâ etiği ekseninde tartıştığımız, insan çevirmenin estetik karar verici rolü ile teknolojinin otonom kapasitesi arasındaki işbirliğinin ilk habercisidir.

4. 2 Yapay Zekâ Etiği ve Temel İlkeler

Yapay zekâ kavramı, etimolojik olarak insan zihnine özgü bilişsel süreçlerin (anlama-kavrama) yapay sistemler (insan yapımı) tarafından taklit edilmesini ifade eder. Bu taklit süreci, yalnızca teknik bir ilerleme değil, aynı zamanda etik, estetik ve kültürel değerlerin aktarımına dair derin tartışmaları içeren bir "fail" ve "sorumluluk" sorunudur. Yapay zekâ etiği ise kamu yönetiminden akademik üretime kadar pek çok alanda güvenilirlik, şeffaflık ve sorumluluk gibi temel değerlerin korunmasını amaçlayan normatif bir çerçeve sunar. Uluslararası düzeyde AB⁴, OECD⁵ ve UNESCO⁶ gibi kuruluşlar, yapay zekânın toplumsal ve insani sonuçlarını denetlemek amacıyla çeşitli ilkeler belirlemiştir. Bu felsefi temeller üzerinde Tok (2025), yapay zekâ destekli çeviri süreçlerinde teknolojinin yıkıcı etkisine karşı hem insan çevirmenin entelektüel emeğini hem de hedef dilin kültürel bütünlüğünü korumayı amaçlayan 13 temel etik ilke yapılandırmıştır.

Bu ilkeler; *Doğruluk ve Kalite, Şeffaflık ve Açıklanabilirlik, Tarafsızlık, Gizlilik ve Mahremiyetin Korunması, Sorumluluk ve Hesap Verebilirlik, Kültürel Duyarlılık, Telif Haklarına Saygı, Yeterlik, Tutarlılık, Yasallık, Mesleki Saygınlık, Erişilebilirlik ve Sürekli Denetim* ile *Dilsel ve Terimsel Duyarlılıktır*. Bu ilkeler arasından yazınsal çevirinin doğasına ve edebi metinlerin üslupsal katmanlarına doğrudan etki eden üç temel parametrenin seçim gerekçesi, operasyonel tanımları ve analizde birer ölçüt olarak nasıl yapılandırıldığı, araştırmanın metodolojik bütünlüğünü sağlamak adına Bölüm 5 (Yöntem) altında detaylandırılmaktadır.

5. Yöntem: 3 Temel Etik İlke Ölçeği

Bu çalışma, yapay zekâ (YZ) tarafından üretilen çeviri çıktılarının edebi temsil gücünü ve etik sorumluluğunu ölçmek amacıyla nitel araştırma yaklaşımını ve karşılaştırmalı metin çözümlemesi yöntemini benimsemektedir. Araştırmada yapay zekâ aracı olarak ChatGPT-4 Plus modelinin tercih edilme gerekçesi, bu modelin sadece istatistiksel bir çeviri aracı değil, metinsel bağlamı ve üslupsal katmanları "üretken" bir biçimde işleme iddiası taşıyan bir Büyük Dil Modeli (BDM) olmasıdır. Araştırma süresince yapay zekâ modeline yöneltilen istemlerde (prompt), modelin teknik bir çeviriden ziyade edebi bir yeniden inşa süreci gerçekleştirmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda, yapay zekâdan "*Gustave Flaubert'in üslubunu, dönemsel edebi atmosferi ve eserin ironik tonunu bir edebi çevirmen titizliğiyle yansıtan bir çeviri*" talep edilerek, modelin yazınsal çevirideki yaratıcı potansiyeli ve etik sınırlılıkları standartlaştırılmış bir komut üzerinden test edilmiştir.

Analiz sürecinde, Tok (2025) tarafından önerilen 13 temel etik ilke arasından, edebi bir eserin üslup, kültür ve anlam katmanlarını değerlendirmeye en uygun olan 3 temel ilke operasyonel analiz ölçütleri (parametre seti) olarak kabul edilmiştir:

⁴ https://www.ab.gov.tr/files/etik_komisyonu/etikyonerge.pdf

⁵ <https://oecd.ai/en/ai-principles>

⁶ <https://www.unesco.org/ethics-ai/en?hub=32618>

1. Doğruluk ve Kalite: Kaynak metindeki anlamın eksiksiz aktarımının yanı sıra, bu aktarımın bağlamsal uygunluk, akıcılık ve üslup özelliklerini (estetik kaliteyi) de korumasıdır. Edebi çeviride anlamın doğru aktarılması ve metnin biçimsel özelliklerinin korunması bu ilkeyle ölçülür.

2. Kültürel Duyarlılık: Dil ve kültür arasındaki kopmaz bağ nedeniyle; deyimler, atasözleri ve yerel söylemler gibi kültüre özgü unsurların erek kültürün kodlarına zarar vermeden yeniden üretilmesidir. Kültürel öğelerin bağlama uygun biçimde yeniden üretilmesi bu kapsamda incelenir.

3. Dilsel ve Terimsel Duyarlılık: Özellikle uzmanlık ve edebî tını gerektiren metinlerde, sözcüklerin sözlük anlamlarının ötesinde, bağlamın ruhuna uygun ve erek dilde doğal karşılıklar bularak aktarılmasıdır.

YZ tarafından üretilen çeviriler, çeviribilim etiğinin temel ilkeleri olan "şeffaflık", "doğruluk", "kültürel duyarlılık" ve "hesap verilebilirlik" süzgecinden geçirilerek insan çevirmenlerin yorumlayıcı ve estetik tercihleriyle kıyaslanacaktır. Bu karşılaştırmalı analiz sayesinde, teknolojinin sunduğu hız ve kolaylığın, edebi metnin kültürel ve estetik katmanlarını korumada ne derece yeterli olduğu somut verilerle ortaya konulacaktır. Çalışma, bu analizlerden elde edilen bulgularla, yapay zekânın yazınsal çevirideki rolünü "yaratıcı bir ikame" mi yoksa "yardımcı bir araç" mı olduğu sorunsalı ekseninde teorik bir zemine oturtmayı hedeflemektedir.

6. Bulgular ve Tartışma: Madame Bovary Örneğinde Yapay Zekâ Çeviri Etiği Analizi

Yapay Zekâ Çeviri Etiği Bağlamında İnsan Çevirmenlerle Karşılaştırmalı Çeviri Analizi

Örnek 1

KM:	C'était une de ces coiffures d'ordre composite, où l'on retrouve les éléments du bonnet à poil, du chapska, du chapeau rond, de la casquette de loutre et du bonnet de coton,
İÇ-1	Bu, sorguçlu kalpaktan tutun da miğfere, yuvarlak şapkaya, lutr kaskete, takkeye kadar, her milletin her çeşitli başlığına çalan bir külahtı;
İÇ-2	Tüylü takke, pamuk takke, chapska ⁷¹ , yuvarlak şapka, samur kasket bozması bir şeydi bu;
YZÇ	Bu, kürklü başlıktan, chapska'dan, yuvarlak şapkadan, samur şapkadan ve pamuk başlıktan izler taşıyan, çeşitli unsurların bir araya gelmesiyle oluşmuş karma türde bir başlıktı.

Bu örnekte Flaubert'in Charles Bovary'nin başlığını betimlerken kullandığı kültürel açıdan özgün başlık adları incelenmiştir. Kaynak metinde yer alan "bonnet à poil, chapska, chapeau rond, casquette de loutre" ve "bonnet de coton" ifadelerinin art arda sıralanması, yalnızca farklı başlık türlerini tanımlayan sözcükler değildir. Bu listeleme, karakterin zevksizliğini, sıradanlığını ve gülünç görünümünü daha ilk sayfalarda okura hissettiren biçimsel bir araçtır. Dolayısıyla bu bölüm, çalışmamızın etik değerlendirme ölçeğinde yer alan Doğruluk ve Kalite, Kültürel Duyarlılık ile Dilsel ve Terimsel Duyarlılık ilkelerinin birlikte değerlendirilmesini gerektiren tipik bir örnek oluşturmaktadır.

1) Doğruluk ve Kalite İlkesi

Örnek metin bu ilke açısından değerlendirildiğinde, çevirinin yalnızca sözcüklerin temel anlamlarını aktarması yeterli değildir; yazarın üslubunu, estetik etkisini ve metnin işlevini de koruması

⁷¹ (Fr.) Eskiden Fransa ve Lehistan'da kullanılan bir asker şapkası. (Ç.N.)

beklenmektedir. İÇ-1, « une de ces coiffures d'ordre composite » ifadesini "her milletin her çeşitli başlığına çalan bir külah" biçiminde yeniden kurgulayarak fiziksel betimlemeyi değil, Flaubert'in okur üzerinde oluşturmak istediği ironik izlenimi ön plana çıkarmaktadır. İÇ-2 ise "samur kasket bozması" ve "chapska" gibi ayrıntıları koruyarak hem kaynak metindeki nesneleri görünür kılmakta hem de karakteri alaya alan anlatım tonunu sürdürmektedir. Buna karşılık YZÇ, aynı ifadeyi "çeşitli unsurların bir araya gelmesiyle oluşmuş karma türde bir başlık" biçiminde aktararak temel anlamı korumakta, ancak Flaubert'in ironik betimleme stratejisini büyük ölçüde nötrleştirmektedir. Bu nedenle YZÇ'nin çıktısı doğruluk bakımından kabul edilebilir görünse de kalite açısından estetik ve biçimsel kayıplar içermektedir.

2) Kültürel Duyarlılık İlkesi

Doğruluk ve kalite başlığı altında bahsettiğimiz kayıplar kültürel duyarlılık ilkesi ölçeğinde daha belirgin hâle gelmektedir. Flaubert'in kullandığı başlık adları, dönemin askerî ve toplumsal kültürüne ait somut göndermeler taşımaktadır. İÇ-2, "chapska" gibi kültüre özgü sözcükleri koruyarak kaynak kültürün görünürlüğünü sürdürmekte ve yabancılaştırıcı bir strateji benimsemektedir. İÇ-1 ise bu kültürel ayrıntıları birebir aktarmak yerine "külah" sözcüğü üzerinden erek okurun zihninde benzer çağrışımı oluşturmayı amaçlayan yerileştirici bir yaklaşım sergilemektedir. Her iki çeviri de farklı stratejiler kullanmasına rağmen kültürel göndermelerin işlevini koruma çabası göstermektedir. Buna karşılık YZÇ'nin "çeşitli unsurlar" biçimindeki genellemesi, kültürel ayrıntıları tek bir üst kavram altında eritmekte ve kaynak metindeki tarihsel ile kültürel çeşitliliği görünmez hâle getirmektedir. Böylece metnin kültürel yoğunluğu önemli ölçüde zayıflamaktadır.

3) Dilsel ve Terimsel Duyarlılık İlkesi

Bu etik ilke de çeviriler arasında belirgin farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır. Flaubert'in art arda sıraladığı terimler yalnızca nesne adları değil, aynı zamanda karakterin gülünç görünümünü kademeli olarak inşa eden biçimsel seçimlerdir. İÇ-1'in yeniden kurduğu ironik anlatım ile İÇ-2'nin "samur kasket bozması" gibi yaratıcı ve değerlendirme içeren ifadeleri, bu biçimsel etkiyi Türkçede yeniden üretmektedir. Özellikle "bozma" sözcüğü, yalnızca bir nesneyi tanımlamakla kalmayıp anlatıcının alaycı bakışını da erek metne taşımaktadır. Buna karşılık YZÇ, farklı terimleri "karma türde bir başlık" biçiminde üst kavramsallaştırarak terminolojik çeşitliliği ortadan kaldırmakta ve kaynak metindeki dilsel katmanları sadeleştirmektedir. Sözcüklerin sözlük anlamları büyük ölçüde korunmuş olsa da bağlamın ruhu, anlatıcının ironisi ve estetik yoğunluğu hedef dile aynı ölçüde aktarılamamaktadır.

Sonuç olarak bu örnek, yapay zekâ çevirisinin anlam aktarımında yüksek doğruluk gösterebilmesine karşın, edebî çevirinin temelini oluşturan kültürel çağrışımları, terminolojik çeşitliliği ve biçimsel incelikleri yeniden üretmede sınırlı kaldığını göstermektedir. İnsan çevirilerinde görülen yorumlayıcı tercihler, yalnızca dilsel bir aktarım değil, aynı zamanda yazarın estetik tavrını ve eleştirel sesini erek metinde yeniden kuran etik bir sorumluluğun göstergesidir. Bu yönüyle örnek, önerilen üç ilkenin birbirinden bağımsız değil; doğruluk, kültürel aktarım ve dilsel duyarlılığın birbirini tamamlayan etik ölçütler olarak birlikte değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Örnek 2:

KM	"...une de ces pauvres choses, enfin, dont la laideur muette a des profondeurs d'expression comme le visage d'un imbécile. Ovoïde et renflée de baleines, elle commençait par trois boudins circulaires..."
İÇ-1	"...hani bazı şeyler vardır, dilsiz çirkinliklerinde bir budalanın yüzünde olduğu gibi, derin bir belagat bulunur; işte böyle bir şey. Yumurta biçimindeydi ve içi tel çubuklarla tutturulmuştu: üç burma şeritle başlıyordu..."
İÇ-2	"Kısacası, sessiz çirkinliği bir budala yüzleri gibi derin anlamlar taşıyan zavallı nesnelerden biriydi. Yumurta biçimindeydi, balınlarla kabartılmıştı, halka biçiminde üç bükümle başlıyordu."
YZÇ	"...kısacası, sessiz çirkinliği bir budalanın yüzü gibi derin bir anlatım taşıyan o zavallı şeylerden biriydi. Yumurta biçimindeydi ve içi tel çubuklarla tutturulmuştu; üç yuvarlak burma şeritle başlıyordu..."

Flaubert'in animizm ile nesnelere (Charles'ın kasketine) insani vasıflar yüklediği bu kesit, metnin ironik derinliği ve çeviri stratejileri açısından belirleyici bir örnektir. Flaubert'in Charles Bovary'nin kasketine adeta ontolojik bir derinlik kazandırdığı bu meşhur betimleme, yazarın nesneleri birer karakter gibi kurguladığı üslubunun zirve noktalarından biridir. Bu örnek, nesneye yüklenen insani vasıfların (animizm) çeviri sürecinde nasıl korunduğu ve erek dildeki okura bu "dilsiz çirkinliğin" şeklindeki teşbih sanatının nasıl aktarılacağı konusunda, mevzubahis yapay zekâ çeviri etiği açısından incelenmesi gereken en yetkin örneklerden birini oluşturur.

1) Doğruluk ve Kalite İlkesi

Üç çeviri de kaynak metnin temel anlamını büyük ölçüde korumaktadır. Bununla birlikte, estetik kalite ve üslubun yeniden üretimi bakımından belirgin farklılıklar bulunmaktadır. İÇ-1, "profondeurs d'expression" ifadesini "derin bir belagat" şeklinde çevirerek Flaubert'in nesneye yüklediği insani anlatım gücünü ve ironik üslubunu erek dile başarıyla taşımaktadır. Ayrıca "boudins circulaires" karşılığında kullandığı "burma şerit" ifadesi, hem doğal hem de estetik açıdan güçlü bir betimleme sunmaktadır. İÇ-2 ise "derin anlamlar" karşılığıyla kaynak metindeki anlamı korurken daha ölçülü ve dengeli bir anlatım tercih etmiş; "halka biçiminde üç büküm" ifadesiyle de betimlemeyi Türkçede akıcı bir söyleyişle yeniden kurmuştur. Buna karşılık YZÇ, "derin bir anlatım" ve "üç yuvarlak burma şeritle" gibi daha sözlüksel ve açıklayıcı karşılıklar kullanarak temel anlamı doğru aktarmış; ancak Flaubert'in ironik ve estetik üslubunu insan çevirileri kadar güçlü biçimde yeniden oluşturamamıştır.

2) Kültürel Duyarlılık İlkesi

Kaynak metindeki teknik bir terim olan "baleines", çevirilerde farklı stratejilerle karşılanmıştır. İÇ-1, erek okurun metni daha kolay kavrayabilmesi amacıyla bu terimi "tel çubuk" biçiminde işlevsel bir karşılığa dönüştürmüş ve okunabilirliği önlemiştir. İÇ-2 ise "balın" sözcüğünü koruyarak kaynak metnin teknik ve kültürel dokusunu görünür kılmayı tercih etmiş, böylece kaynak kültüre daha yakın bir yaklaşım benimsemiştir. YZÇ de İÇ-1'e benzer biçimde "tel çubuk" karşılığını kullanarak hedef odaklı ve açıklayıcı bir çözüm üretmiştir. Ancak bu tercih, kaynak metindeki tarihsel ve kültürel terminolojinin özgünlüğünü azaltmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde İÇ-2, kültürel farklılığı koruma bakımından daha belirgin bir etik duyarlılık sergilemektedir (Venuti, 1998).

3) Dilsel ve Terimsel Duyarlılık İlkesi

Kaynak metindeki "profondeurs d'expression" ifadesi, çevirmenlerin üslup anlayışını ortaya koyan

temel göstergelerden biridir. İÇ-1'in "derin bir belagat" tercihi, Flaubert'in ironik anlatımını ve nesneye yüklediği insani niteliği güçlü bir edebî söylemle yeniden üretmektedir. İÇ-2'nin "derin anlamlar" karşılığı ise daha sade olmakla birlikte kaynak metindeki anlam katmanlarını koruyan dengeli bir çözüm sunmaktadır. YZÇ'nin "derin bir anlatım" tercihi ise sözlüksel doğruluğu sağlamakla birlikte metnin ironik ve estetik çağrışımlarını zayıflatmaktadır. Benzer biçimde İÇ-1'in "burma şerit", İÇ-2'nin "halka biçiminde üç büküm" tercihleri erek dilde doğal ve edebî bir anlatım oluştururken; YZÇ'nin "yuvarlak burma şerit" ifadesi daha mekanik ve açıklayıcı bir kullanım olarak öne çıkmaktadır. Dolayısıyla insan çevirileri, hem terminolojik seçimlerde hem de üslubun yeniden kurulmasında yapay zekâ çevirisine göre daha yüksek bir dilsel ve estetik duyarlılık sergilemektedir. YZÇ, çeviriyi duygusuz bir bilgi aktarımı olarak kodlar. Oysa Flaubert'in alaycı tutumu, İÇ-1 ve İÇ-2'nin tercihlerinde bir taraf olma (ironiyi yansıtmaya) biçiminde karşılık bulur. YZÇ'nin nötr dili, aslında yazarın ironik estetiğini yok eden bilinçli bir sadeleştirme eylemidir. İnsan çevirmenler, Newmark'ın (1988) vurguladığı gibi anlamın üslup ve estetik katmanlarla inşa edildiği bilinciyle hareket eder.

İÇ-1, "burma şerit" tercihiyle kaynak metindeki boudins circulaires ifadesini erek dilde doğal ve akıcı bir söyleyişle yeniden kurarak dilde daha duyarlı bir tavır sergilemektedir. İÇ-2 ise "halka biçiminde üç büküm" karşılığıyla hem kaynak metindeki betimleyici yapıyı korumakta hem de Türkçenin anlatım olanaklarından yararlanarak terimsel ve üslupsal dengeyi sağlamaktadır. Buna karşılık YZÇ, "üç yuvarlak burma şerit" ifadesiyle sözlüksel düzeyde doğru bir aktarım sunsa da, betimlemenin estetik inceliğini ve çağrışımsal gücünü zayıflatan daha açıklayıcı ve mekanik bir söylem benimsemektedir. Newmark'ın (1988) da belirttiği gibi, yazınsal çeviride sözcük seçimi yalnızca anlamsal eşdeğerliği değil, metnin üslubunu, çağrışımsal değerini ve estetik etkisini de yeniden üretmelidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde insan çevirileri, dilsel ve terimsel duyarlılık bakımından yapay zekâ çevirisine göre daha başarılı bir performans sergilemektedir.

Sığırcı'nın (2022) belirttiği üzere çeviri, sadece teknik donanımla icra edilen mekanik bir iş değildir; metne ruh kazandıran bir "ressamlık" yeteneği gerektirir. Bu bağlamda YZÇ teknik bir "donanım" sunsa da, edebi metne hayat veren "ressamlık" yeteneğinden yoksundur; YZÇ çevirmenin öznel estetik sezgisinden ve yazarın duygusundan yoksun olduğu için metnin satır aralarındaki ironiyi aktarmada algoritmalarla sınırlı kalır.

Sonuç olarak bu örnek, yapay zekâ çevirisinin kaynak metnin temel anlamını büyük ölçüde koruyabildiğini; ancak Flaubert'in ironik üslubunu, animistik anlatımını ve sözcüklerin estetik çağrışımlarını yeniden üretmede insan çevirilerinin gerisinde kaldığını göstermektedir. Özellikle dilsel ve terimsel seçimlerde insan çevirmenlerin bağlamı, kültürel katmanları ve yazarın üslubunu gözetken bilinçli tercihleri, yazınsal çevirinin yalnızca anlam aktarımından ibaret olmadığını ortaya koymaktadır. Bu bulgular, yapay zekânın yazınsal çeviride önemli bir destek aracı olabileceğini; ancak estetik yorum, kültürel aktarım ve üslup oluşturma süreçlerinde insan çevirmenin yaratıcı müdahalesinin hâlen belirleyici olduğunu göstermektedir.

Örnek 3

KM	"il mangeait des mûres le long des fossés, gardait les dindons avec une gaule, fanait à la moisson..."
İÇ-1	"Hendekler boyunca dut koparıp yer, eline bir sırık alıp hindi güder, biçim zamanı ot kuruturdu..."
İÇ-2	"Hendek kıyılarında dut yiyor, uzun bir sırık alıp hindileri güdüyor, harmanda sapları kurutuyor,..."

YZÇ	"Hendek kenarlarında böğürtlen yer, bir sopayla hindileri güder, hasat zamanında ot kuruturdu..."
-----	---

Bu kesitte Flaubert, Charles Bovary'nin çocukluk yıllarına ait kırsal yaşamı kısa fakat yoğun betimlemelerle aktarmaktadır. Hendekler boyunca meyve toplama, hindi gütmeye ve hasat dönemindeki tarımsal faaliyetler, dönemin kırsal yaşam kültürünü yansıtan önemli göstergelerdir. Bu nedenle metin; kırsal terminolojinin aktarımı, kültürel çağrışımların korunması ve anlatım ritminin erek dile yansıtılması bakımından yapay zekâ çeviri etiği kapsamında değerlendirilmeye elverişli bir örnek oluşturmaktadır.

1) Doğruluk ve Kalite İlkesi

Üç çeviri de kaynak metindeki temel anlamı büyük ölçüde korumaktadır. Bununla birlikte anlamın yalnızca sözcüksel düzeyde aktarılması, yazınsal çeviride tek başına yeterli görülmemektedir. İÇ-1, "dut", "sırık" ve "biçim zamanı" tercihleriyle kırsal atmosferi doğal bir anlatımla yeniden kurarken, İÇ-2 "dut", "uzun bir sırık" ve "harmanda" ifadeleriyle hem anlatının ritmini hem de kırsal yaşamın sürekliliğini başarılı biçimde yansıtmaktadır. Buna karşılık YZÇ'nin "böğürtlen", "sopa" ve "hasat zamanında" tercihleri sözlüksel açıdan doğru olmakla birlikte, daha genel ve açıklayıcı bir anlatım oluşturmaktadır. Ayrıca yapay zekânın bu karşılıkları hangi bağlamsal ölçütlerle göre seçtiğini açıklayamaması, çeviri sürecinin şeffaflığı bakımından insan çevirilerine kıyasla önemli bir sınırlılık oluşturmaktadır. Nida'nın (1964) da belirttiği üzere, başarılı bir çeviri yalnızca anlamsal eşdeğerliği değil, hedef okur üzerinde oluşturduğu etkiyi de gözetmelidir. Bu açıdan insan çevirileri, kaynak metnin kırsal atmosferini ve anlatı etkisini daha güçlü biçimde yeniden üretmektedir.

2) Kültürel Duyarlılık İlkesi

Metinde geçen kırsal yaşama özgü sözcükler, çevirmenlerin kültürel aktarım stratejilerini açık biçimde ortaya koymaktadır. İÇ-1 ve İÇ-2'nin "mûres" sözcüğünü "dut" olarak karşılaması, hedef kültürde kırsal yaşamı çağrıştıran daha güçlü bir imgesellik oluştururken; YZÇ'nin "böğürtlen" tercihi sözlük anlamına daha yakın olmasına rağmen aynı kültürel etkiyi oluşturamamaktadır. Benzer şekilde "gaule" sözcüğünün insan çevirilerinde "sırık", YZÇ'de ise "sopa" biçiminde aktarılması da kültürel çağrışım bakımından belirgin bir farklılık yaratmaktadır. İnsan çevirmenler, hedef okurun kültürel belleğini dikkate alan bilinçli tercihlerle metnin yerel atmosferini korurken; YZÇ daha evrensel ve nötr karşılıklar üretmektedir. Berman'ın (1984) vurguladığı üzere, yazınsal çeviride kültürel özgünlüğün korunması metnin estetik bütünlüğünün önemli bir parçasıdır. Bu yönüyle insan çevirileri, kaynak kültürün kırsal dokusunu erek dile daha başarılı biçimde taşımaktadır.

3) Dilsel ve Terimsel Duyarlılık İlkesi

Kırsal yaşamı yansıtan terminolojik tercihler, çeviriler arasındaki en belirgin farklılığı oluşturmaktadır. İÇ-1'in "biçim zamanı", İÇ-2'nin "harmanda" tercihleri yalnızca tarımsal faaliyetleri karşılamakla kalmayıp, Türkçenin kırsal söz varlığını ve anlatım zenginliğini de metne taşımaktadır. Buna karşılık YZÇ'nin "hasat zamanında" ifadesi daha genel ve teknik bir karşılık sunarak metnin estetik inceliğini sınırlandırmaktadır. Benzer biçimde "sırık" ile "sopa" arasındaki tercih de yalnızca sözcüksel değil, üslupsal ve çağrışımsal bir farklılık ortaya koymaktadır. İnsan çevirmenler, metnin ritmini ve anlatım bütünlüğünü koruyan yaratıcı çözümler üretirken; YZÇ istatistiksel eşdeğerlik temelli daha standart bir söylem benimsemektedir. Sığırcı'nın (2022) ifade ettiği gibi çeviri, yalnızca teknik bir aktarım süreci

değil; metnin estetik değerini ve anlatı ruhunu yeniden kurmayı gerektiren yaratıcı bir yorum faaliyetidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde insan çevirileri, dilsel ve terimsel duyarlılık bakımından yapay zekâ çevirisine göre daha yüksek bir performans sergilemektedir.

Bu örnek, yapay zekâ çevirisinin kaynak metnin temel anlamını doğru biçimde aktarabildiğini; ancak kırsal yaşamın kültürel çağrışımlarını, terminolojik inceliklerini ve Flaubert'in anlatım ritmini yeniden üretmede insan çevirilerinin gerisinde kaldığını göstermektedir. Özellikle sözcük seçimlerinde insan çevirmenlerin bağlamı, kültürel belleği ve estetik etkiyi gözeten bilinçli tercihleri, yazınsal çevirinin yalnızca anlam aktarımından ibaret olmadığını ortaya koymaktadır. Bu bulgular, yapay zekânın yazınsal çeviride işlevsel bir destek aracı olduğunu; ancak kültürel aktarım, üslup oluşturma ve estetik yorum gerektiren metinlerde insan çevirmenin belirleyici rolünü koruduğunu göstermektedir.

Örnek 4

KM	Il l'envoyait se coucher sans feu, lui apprenait à boire de grands coups de rhum et à insulter les processions.
İÇ-1	Onun yattığı odada ateş yaktırmaz, ona kadeh kadeh rom içmeyi, dini alaylar geçerken küfür savurmayı öğretirdi.
İÇ-2	Çocuğu soğukta yatırıyor, ona bol bol rom içmeyi dinsel alaylara küfretmeyi öğretiyordu.
YZÇ	Onu ateş yakmadan yatmaya gönderir, büyük yudumlarla rom içmeyi ve dini geçitlere hakaret etmeyi öğretirdi.

Flaubert'in bu kesitte Charles Bovary'nin çocukluk dönemini anlatırken kullandığı ifadeler, yalnızca gündelik yaşamı değil, aynı zamanda dönemin aile anlayışını, eğitim biçimini ve dini değerlere yönelik eleştirel yaklaşımını da yansıtmaktadır. Çocuğun soğukta yatırılması, küçük yaşta alkol tüketimine alıştırılması ve dinî alaylara hakaret etmeye teşvik edilmesi, karakterin yetiştiği toplumsal çevreyi ironik bir bakış açısıyla ortaya koymaktadır. Bu yönüyle metin, kültürel öğelerin, anlatım tonunun ve yazarın eleştirel üslubunun çeviri sürecinde nasıl aktarıldığını değerlendirmek açısından önemli bir örnek oluşturmaktadır.

1) Doğruluk ve Kalite İlkesi

Üç çeviri de kaynak metnin temel anlamını büyük ölçüde korumaktadır. Bununla birlikte doğruluk yalnızca sözcüksel aktarımı değil, yazarın eleştirel bakış açısının ve anlatı tonunun korunmasını da gerektirmektedir. İÇ-1, "yattığı odada ateş yaktırmaz", "kadeh kadeh rom içmeyi" ve "dini alaylar geçerken küfür savurmayı" ifadeleriyle hem olay örgüsünü hem de Flaubert'in alaycı üslubunu doğal bir Türkçeye yeniden kurmaktadır. İÇ-2 ise "çocuğu soğukta yatırıyor" ve "bol bol rom içmeyi" tercihleriyle anlatımı sadeleştirirken, metindeki eleştirel atmosferi korumayı başarmaktadır. Buna karşılık YZÇ, "ateş yakmadan yatmaya gönderir", "büyük yudumlarla rom içmeyi" ve "dini geçitlere hakaret etmeyi" biçimindeki daha doğrudan karşılıklarla temel anlamı doğru aktarmakta; ancak anlatının ironik ve edebî etkisini daha nötr bir söyleme dönüştürmektedir. Ayrıca bu sözcük tercihlerinin hangi bağlamsal gerekçelerle seçildiğine ilişkin herhangi bir açıklama sunamaması, yapay zekâ çevirilerinde karar verme sürecinin şeffaflığı açısından önemli bir sınırlılık oluşturmaktadır. Nida'nın (1964) belirttiği üzere çeviri, yalnızca anlamın değil, kaynak metnin okur üzerinde oluşturduğu etkinin de yeniden üretilmesini hedeflemelidir.

2) Kültürel Duyarlılık İlkesi

Metindeki "processions" ifadesi yalnızca fiziksel bir yürüyüşü değil, Katolik kültüründe önemli bir yere sahip dinî alayları ifade etmektedir. İÇ-1'in "dini alaylar", İÇ-2'nin "dinsel alaylar" tercihleri, kaynak kültüre ait dinî pratiği Türkçede doğal karşılıklarla aktararak kültürel bağlamı korumaktadır. Buna karşılık YZÇ'nin "dini geçitler" ifadesi sözlüksel açıdan anlaşılır olmakla birlikte, Türkçede aynı tarihsel ve kültürel çağrışımı oluşturmamaktadır. Benzer biçimde İÇ-1'in "küfür savurmaya", İÇ-2'nin "küfretmeyi" tercihleri karakterin dine yönelik saldırgan tavrını daha güçlü biçimde hissettirirken, YZÇ'nin "hakaret etmeyi" karşılığı daha resmî ve yumuşatılmış bir söylem oluşturmaktadır. Berman'ın (1984) belirttiği gibi yazınsal çeviride kültürel öğelerin ve tarihsel bağlamın korunması, metnin estetik ve anlamsal bütünlüğünün sürdürülebilmesi açısından temel bir gerekliliktir. Bu açıdan insan çevirileri, kaynak metnin kültürel ve ideolojik arka planını erek dile daha başarılı biçimde taşımaktadır.

3) Dilsel ve Terimsel Duyarlılık İlkesi

Çeviriler arasındaki en belirgin farklılık, üslup ve sözcük seçimlerinde ortaya çıkmaktadır. İÇ-1'in "kadeh kadeh rom içmeyi" ve "küfür savurmaya" ifadeleri, Flaubert'in ironik anlatımını ve karakterin hoyrat yetiştirilme biçimini güçlü bir edebî söylemle yeniden üretmektedir. İÇ-2'nin "bol bol rom içmeyi" ve "küfretmeyi" tercihleri ise daha yalın olmakla birlikte anlatının doğallığını ve akıcılığını korumaktadır. Buna karşılık YZÇ'nin "büyük yudumlarla rom içmeyi" ve "hakaret etmeyi" ifadeleri sözlüksel doğruluğu korusa da, anlatının çağrışımsal gücünü ve ironik tonunu zayıflatmaktadır. Yapay zekânın metin boyunca benimsediği bu standartlaştırılmış anlatım, yazınsal metnin estetik katmanlarını ikinci plana itmektedir. Steiner'ın (1975) ifade ettiği üzere edebî çeviri yalnızca sözcüklerin aktarımı değil, aynı zamanda metnin yorumlanması ve yeniden kurulması sürecidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde insan çevirileri, dilsel ve terimsel duyarlılık bakımından yapay zekâ çevirisine göre daha yaratıcı ve estetik bir performans sergilemektedir.

Bu örnek, yapay zekâ çevirisinin kaynak metnin temel anlamını büyük ölçüde koruyabildiğini; ancak Flaubert'in ironik anlatımını, dinî ve kültürel göndermelerini ve karakter oluşturma biçimini yeniden üretmede insan çevirilerinin gerisinde kaldığını göstermektedir. Özellikle sözcük seçimleri ve üslup tercihleri bakımından insan çevirmenlerin kültürel bağlamı ve estetik etkiyi birlikte gözetten bilinçli kararları öne çıkmaktadır. Elde edilen bulgular, yazınsal çeviride etik değerlendirmenin yalnızca anlamsal doğruluğa değil, kültürel aktarım ve üslupsal yeniden üretim başarısına da dayanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle yapay zekâ, yazınsal çeviride önemli bir yardımcı araç olsa da insan çevirmenin yorumlayıcı ve yaratıcı rolünün yerini bütünüyle alamamaktadır.

Örnek 5

KM	"Il n'y compris rien ; il avait beau écouter, il ne saisissait pas... Il travaillait pourtant... accomplissait sa petite tâche quotidienne à la manière du cheval de manège, qui tourne en place les yeux bandés..."
İÇ-1	"Hiçbir şey anlamıyordu; ne kadar dinlese de kavrayamıyordu... Yine de çalışıyordu... gündelik işini, gözleri bağlı bir değirmen atı gibi, yerinde sayarak yapıyordu."
İÇ-2	"Hiçbir şey anlamadı bu konulardan; ne kadar dinlese dinlesin, kavrayamıyordu. Gene de çalışıyordu, ciltli defterleri vardı, bütün derslere gidiyor, tek muayene kaçırmıyordu. Yaptığı şeyi bilmeden, olduğu yerde dönüp duran, gözleri bağlı bir dolap beygiri gibi yerine getiriyordu günlük işlerini."

YZÇ	"Hiçbir şey anlamıyordu; dinlese de kavrayamıyordu... Yine de çalışıyordu... günlük görevini, gözleri bağlı bir at gibi, aynı yerde dönerek yerine getiriyordu."
-----	--

Flaubert'in Madame Bovary'sinde Charles Bovary'nin zihinsel yetersizliğini ve yaşamını tekdüze bir döngü içinde sürdürmesini betimleyen bu kesit, yazarın ironik anlatımını en güçlü biçimde yansıtan örneklerden biridir. Özellikle "cheval de manège" metaforu, yalnızca fiziksel bir hareketi değil; düşünmeden çalışan, rutin içinde sıkışmış bir yaşamı simgelemektedir. Bu nedenle metin, metaforik anlatımın, kültürel çağrışımların ve üslubun çeviri sürecinde nasıl yeniden üretildiğini değerlendirmek açısından yapay zekâ çeviri etiği bağlamında önemli bir örnek oluşturmaktadır.

1) Doğruluk ve Kalite İlkesi

Üç çeviri de kaynak metnin temel anlamını büyük ölçüde korumaktadır. Bununla birlikte doğruluk yalnızca sözcüklerin aktarımıyla sınırlı kalmamakta; yazarın anlatım amacı ve metnin estetik etkisinin korunmasını da kapsamaktadır. İÇ-1, "değirmen atı" benzetmesi ve "yerinde sayarak" ifadesiyle Charles'ın rutin yaşamını ve zihinsel kısırlığını başarılı biçimde yansıtmaktadır. İÇ-2 ise "dolap beygiri" benzetmesini kullanırken Charles'ın öğrencilik yaşamına ilişkin ayrıntıları ("ciltli defterleri vardı", "tek muayene kaçırmıyordu") ekleyerek metni yorumlayıcı bir yaklaşımla genişletmiştir. Buna karşılık YZÇ, "gözleri bağlı bir at" ve "aynı yerde dönerek" ifadeleriyle kaynak metnin temel anlamını korumakla birlikte metaforun çağrışımsal gücünü zayıflatmaktadır. Ayrıca yapay zekânın bu tercihleri hangi bağlamsal gerekçelerle yaptığı açıklanamadığından, çeviri sürecinin şeffaflığı bakımından da insan çevirilerine göre sınırlı kalmaktadır. Nida'nın (1964) belirttiği gibi çeviri, yalnızca biçimsel doğruluğu değil, hedef okur üzerinde kaynak metne yakın bir etki oluşturmayı da amaçlamalıdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde insan çevirileri, metnin ironik atmosferini ve anlatı etkisini daha başarılı biçimde yeniden üretmektedir.

2) Kültürel Duyarlılık İlkesi

Kaynak metindeki "cheval de manège" metaforu, Fransız kültüründe sürekli aynı hareketi yapan, tekdüze yaşamı simgeleyen bir imgedir. İÇ-1'in "değirmen atı", İÇ-2'nin ise "dolap beygiri" tercihleri, Türkçede benzer kültürel çağrışımlara sahip yerleşik ifadeler kullanarak kaynak metnin ruhunu hedef kültürde yeniden inşa etmektedir. Özellikle "dolap beygiri", Türkçede boşuna çabalayan, sürekli aynı işi yapan kişiyi çağrıştırdığı için Flaubert'in ironik bakışını güçlü biçimde yansıtmaktadır. Buna karşılık YZÇ'nin "gözleri bağlı bir at" ifadesi sözlüksel açıdan doğru olsa da, hedef kültürde aynı metaforik etkiyi oluşturamamaktadır. Bu durum, yapay zekânın kültürel eşdeğerlikten çok doğrudan anlam aktarımını önceliğini göstermektedir. Berman'ın (1984) ifade ettiği gibi yazınsal çeviride kültürel imgelerin korunması, metnin estetik ve anlamsal bütünlüğünün sürdürülebilmesi açısından temel bir gerekliliktir. Bu yönüyle insan çevirileri, kaynak kültürün metaforik yapısını erek kültürde daha başarılı biçimde yeniden üretmektedir.

3) Dilsel ve Terimsel Duyarlılık İlkesi

Metindeki metaforik yapı ve sözcük seçimleri, çeviriler arasındaki en belirgin farklılığı oluşturmaktadır. İÇ-1'in "gündelik iş", "yerinde sayarak" ve "değirmen atı" tercihleri anlatının ritmini ve ironik tonunu korurken; İÇ-2'nin "günlük işleri", "dönüp duran" ve "dolap beygiri" ifadeleri hem Türkçenin anlatım olanaklarından yararlanmakta hem de karakterin trajikomik durumunu daha belirgin hâle getirmektedir. Buna karşılık YZÇ'nin "günlük görev", "aynı yerde dönerek" ve "gözleri bağlı bir at"

tercihleri sözlüksel doğruluğu korusa da, anlatımı daha resmî, açıklayıcı ve mekanik bir düzleme taşımaktadır. Bu durum, yapay zekânın metin boyunca benimsediği standartlaştırılmış söylem stratejisinin bir sonucudur. İnsan çevirmenler ise bağlamı, üslubu ve estetik etkiyi birlikte değerlendirerek yaratıcı çözümler üretmektedir. Meschonnic'in (2007) belirttiği üzere yazınsal çeviri, yalnızca sözcüklerin değil; metnin ritminin, sesinin ve söyleyiş biçiminin de yeniden kurulmasını gerektirir. Bu açıdan değerlendirildiğinde insan çevirileri, dilsel ve terimsel duyarlılık bakımından yapay zekâ çevirisine göre daha başarılı bir performans sergilemektedir.

Bu örnek, yapay zekâ çevirisinin kaynak metnin temel anlamını büyük ölçüde koruduğunu; ancak Flaubert'in metaforik anlatımını, ironik üslubunu ve kültürel çağrışımlarını yeniden üretmede insan çevirilerinin gerisinde kaldığını göstermektedir. Özellikle yerleşik metaforların seçimi ve anlatım ritminin korunması bakımından insan çevirmenlerin bağlamı, kültürü ve estetik etkiyi birlikte gözetken bilinçli tercihleri öne çıkmaktadır. Elde edilen bulgular, yazınsal çeviride başarının yalnızca anlamsal doğrulukla değil; kültürel aktarım, üslupsal duyarlılık ve yaratıcı yorumlama becerisiyle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle yapay zekâ, yazınsal çeviride önemli bir destek aracı olmakla birlikte, insan çevirmenin yorumlayıcı ve estetik rolünün yerini bütünüyle alamamaktadır.

Sonuç

Bu araştırmada, Gustave Flaubert'in *Madame Bovary* adlı eserinden seçilen örnekler, insan çevirileri ile yapay zekâ çevirisi arasında Doğruluk ve Kalite, Kültürel Duyarlılık ile Dilsel ve Terimsel Duyarlılık ilkeleri çerçevesinde karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Elde edilen bulgular, yapay zekâ destekli çevirilerin kaynak metnin temel anlamını büyük ölçüde koruyabildiğini; ancak yazınsal çevirinin gerektirdiği estetik, kültürel ve söylemsel özellikleri yeniden üretme konusunda insan çevirilerinin gerisinde kaldığını göstermektedir.

Doğruluk ve Kalite İlkesi açısından değerlendirildiğinde, yapay zekâ çevirisinin sözcüksel doğruluğu büyük ölçüde sağlayabildiği görülmektedir. Bununla birlikte yazınsal çeviride doğruluk yalnızca anlamın aktarılmasıyla sınırlı olmayıp, yazarın anlatım amacı, üslubu ve metnin hedef okur üzerindeki etkisinin de korunmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda insan çevirmenlerin, kaynak metnin işlevini ve anlatsal bütünlüğünü daha başarılı biçimde yeniden ürettikleri sonucuna ulaşmıştır.

Kültürel Duyarlılık İlkesi bakımından insan çevirilerinin, kaynak metindeki kültürel göndermeleri, tarihsel çağrışımları ve metaforik yapıları hedef kültürde daha işlevsel karşılıklarla yeniden kurduğu görülmektedir. Buna karşılık yapay zekâ çevirisinin çoğunlukla sözlüksel eşdeğerliği önceleyen bir yaklaşım benimsediği, bu nedenle metnin kültürel derinliğini ve estetik etkisini tam olarak yansıtamadığı belirlenmiştir.

Dilsel ve Terimsel Duyarlılık İlkesi açısından ise insan çevirilerinin sözcük seçimleri, anlatım ritmi, metaforların yeniden kurulması ve üslubun korunması bakımından daha başarılı olduğu görülmüştür. Yapay zekâ çevirisi ise çoğu zaman daha standart, açıklayıcı ve nötr bir söylem benimseyerek edebî metnin estetik dokusunu zayıflatmaktadır. Bu durum, yazınsal çeviride yalnızca dilsel eşdeğerliğin değil, aynı zamanda söyleyiş biçiminin, ritmin ve estetik anlatımın da korunması gerektiğini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Flaubert'in *Madame Bovary*'yi uzun yıllara yayılan titiz bir yazım süreci sonunda kaleme almış olması,

edebiyatın yalnızca bilgi aktarma aracı değil; estetik, kültürel ve duygusal katmanların iç içe geçtiği yaratıcı bir üretim alanı olduğunu göstermektedir. Yapay zekâ, metnin olay örgüsünü ve dilsel yapısını başarılı biçimde çözümleyebilse de karakterlerin iç dünyasını, anlatının duygusal yoğunluğunu ve yazarın estetik söylemini aynı düzeyde yeniden üretememektedir. Bu nedenle yazınsal çeviri, yalnızca sözcüklerin değil; anlamın, kültürün ve estetik deneyimin de yeniden inşa edildiği yaratıcı bir yorumlama süreci olmayı sürdürmektedir.

Bu doğrultuda, yapay zekânın yazınsal çeviride etik ilkeleri yeterince gözetmeden kullanılması; kültürel özgünlüğün zayıflaması, yazarın üslubunun giderek standartlaşması ve edebî metinlerin estetik değerinin azalması gibi olumsuz sonuçlara yol açabilecektir. Bu nedenle yapay zekâ destekli yazınsal çevirilerde insan denetiminin korunması, kültürel ve estetik değerlendirmelerin uzman çevirmenler tarafından yapılması ve etik ilkeleri temel alan değerlendirme ölçütlerinin geliştirilmesi önem taşımaktadır.

Öte yandan, bu araştırmada ChatGPT-4 Plus modelinin ve edebî üslubu yeniden üretmeyi amaçlayan özgün yönlendirici komut (prompt) tasarımının merkeze alınması, alan yazında henüz yeni olgunlaşmakta olan yapay zekâ çeviri etiği tartışmalarına somut ve yöntemsel bir zemin kazandırmaktadır. Çalışmanın sunduğu bu özgün karşılaştırmalı yaklaşım, çeviribilim ile yapay zekâ etiği kesişiminde yapılacak sonraki araştırmalar için kılavuz niteliğinde bir çerçeve oluşturmaktadır. Bu noktada, gelecek çalışmaların; bir yandan Claude ve Gemini gibi diğer büyük dil modellerinin farklı komut yapılarıyla göstereceği edebî ve estetik performansı, diğer yandan ise DeepL gibi geleneksel nöral makine çevirisi (NMT) araçlarının edebî metin aktarımındaki sınırlarını yapay zekâ çeviri etik ilkeleri çerçevesinde karşılaştırmalı olarak incelemesi önerilmektedir. Böylelikle bu çalışma, literatürdeki kuramsal boşluğu doldurmanın ötesine geçerek, gelecekteki araştırmalara metodolojik bir yol haritası sunmaktadır. Bu tür çok boyutlu araştırmalar, yapay zekâ çeviri etiği alanındaki kuramsal tartışmalara daha kapsayıcı ve dinamik bir perspektif kazandıracaktır.

Sonuç olarak, bu araştırma yapay zekânın çeviri sürecinde hız, tutarlılık ve verimlilik bakımından önemli avantajlar sunduğunu; ancak yazınsal metinlerde kültürel aktarım, üslup, bağlam çözümlemesi ve estetik yeniden üretim gibi insan yorumunu gerektiren alanlarda tek başına yeterli olmadığını ortaya koymuştur. Elde edilen bulgular, yapay zekânın özellikle Doğruluk ve Kalite İlkesi bakımından başarılı sonuçlar üretebildiğini; buna karşın Kültürel Duyarlılık ile Dilsel ve Terimsel Duyarlılık ilkeleri açısından insan çevirmenlerin yorumlayıcı, yaratıcı ve kültürel birikiminin belirleyici olmaya devam ettiğini göstermektedir. Dolayısıyla mevcut gelişim düzeyi dikkate alındığında, yapay zekânın yazınsal çeviride insan çevirmenin yerine geçen bir unsurdan ziyade, şu an için insan uzmanlığını destekleyen ve etik ilkeler doğrultusunda kullanılabilecek tamamlayıcı bir araç olarak değerlendirilmesi daha uygun görünmektedir.

Kaynakça /References

- Abdal, G. (2021). Babil Kulesi'nin gölgesinde: Çeviride kaybolmak. *Ecinniler Kültür ve Edebiyat Dergisi*, (10), 6–9.
- Arusoğlu, S. (2025). Traduction des textes scientifiques et techniques: Bilimsel ve teknik metinler çevirisi. Seçkin Yayıncılık.
- Berman, A. (1984). *L'épreuve de l'étranger*. Gallimard.
- Delisle, J., & Woodsworth, J. (Ed.). (1995). *Les traducteurs dans l'histoire*. Presses de l'Université d'Ottawa; Éditions UNESCO.
- Eruz, F. S. (2003). Çeviriden çeviribilime. Multilingual.
- European Commission. (2019). *Ethics guidelines for trustworthy AI*.
- Flaubert, G. (2002). *Madame Bovary: Mœurs de province*. La Bibliothèque électronique du Québec. <http://beq.ebooksgratuits.com/vents/Flaubert-bovary.pdf>
- Flaubert, G. (2010). *Madame Bovary* (N. Ataç & S. E. Siyavuşgil, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Özgün eser 1857'de yayımlanmıştır.)
- Flaubert, G. (2021). *Madam Bovary* (T. Yücel, Çev.). Can Yayınları. (Orijinal eser 1857'de yayımlanmıştır.)
- Gürçağlar, Ş. T. (2023). Şehnaz Tahir Gürçağlar ile söyleşi. Varlık, (1388).
- Kayaoğlu, T. (1998). Türkiye'de tercüme müesseseleri. Kitabevi Yayınları.
- Meschonnic, H. (2007). *La poétique du traduire*. Verdier.
- Mounin, G. (1963). *Les problèmes théoriques de la traduction*. Gallimard.
- Newmark, P. (1988). *A textbook of translation*. Prentice Hall.
- Nida, E. A. (1964). *Toward a science of translating*. Brill.
- Özcan, O. (2020). Dünya klasikleri bağlamında makine çevirisi üzerine bir değerlendirme: Balzac örneği. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö7), 149–185.
- Sığırcı, İ. (2022). *Çeviri felsefesi*. Nobel Yayıncılık.
- Steiner, G. (1975). *After Babel: Aspects of Language and Translation*. Oxford University Press.
- Tok, Z. (2020). *Bilgisayar Destekli Çeviri*. Grafiker Yayınları
- Tok, Z. (2025). *Çeviride yapay zekâ ve etik*. Gazi Kitabevi.
- Ülken, H. Z. (1935). Uyanış devirlerinde tercümenin rolü. *Vakit Gazete*, Matbaa, Kütüphane.
- Venuti, L. (1995). *The translator's invisibility: A history of translation*. Routledge.
- Venuti, L. (1998). *The scandals of translation: Towards an ethics of difference*. Routledge.
- Vermeer, H. J. (1989). Skopos and commission in translation action. *Readings in translation theory*, 173-187.
- Yücel, F. (2020). *Çevirinin tarihi* (2. baskı). Çeviribilim.